

LIBRIS

We know
books

Alexandru Bleoancă

Teoria generală a dreptului

Ediția 3

- revizuită și adăugită -

Editura C.H. Beck
București 2025

Cuprins

Cuvânt-înainte	VII
Abrevieri.....	IX
I. Ce este dreptul?	1
§1. Semnificațiile noțiunii de „drept”	1
§2. Dreptul obiectiv	3
§3. Dreptul subiectiv	6
§4. Știința dreptului.....	7
II. Dreptul obiectiv.....	10
§1. Norma juridică, elementul de bază al dreptului obiectiv	10
1.1. Noțiune	10
1.2. Trăsăturile normei juridice	12
1.3. Structura normei juridice	16
1.4. Clasificarea normelor juridice	24
1.5. Acțiunea normei juridice	31
1.5.1. Acțiunea normei juridice în timp	31
1.5.2. Acțiunea normei juridice în spațiu și asupra persoanelor	37
1.5.3. Conflictul de norme.....	42
1.6. Interpretarea normei juridice	44
1.6.1. Necesitatea interpretării	45
1.6.2. Felurile interpretării normei juridice	48
1.6.3. Metodele interpretării normelor juridice	50
1.6.4. Rezultatele interpretării normelor juridice.....	56
§2. Izvoarele normelor juridice (dreptului obiectiv).....	58
§3. Actul normativ, principalul izvor formal de drept	74
3.1. Noțiuni generale	74
3.2. Elaborarea actelor normative.....	74
3.3. Sistematizarea actelor normative.....	84
3.4. Principiile legiferării.....	85
§4. Sistemul dreptului obiectiv	89
4.1. Corelațiile dreptului obiectiv în sistemul normativ social	89
4.2. Sistemul dreptului obiectiv	92
§5. Principiile și funcțiile dreptului obiectiv	96
5.1. Principiile dreptului obiectiv	96
5.2. Funcțiile dreptului obiectiv.....	97
§6. Realizarea dreptului	100
§7. Dreptul obiectiv și statul	103

III. Dreptul subiectiv	110
§1. Raportul juridic	111
1.1. Noțiunea de raport juridic	111
1.2. Trăsăturile raportului juridic	113
1.3. Structura raportului juridic	114
1.3.1. Conținutul raportului juridic	115
1.3.2. Subiectele (părțile) raportului juridic	126
1.3.3. Obiectul raportului juridic	133
§2. Izvoarele raportului juridic	138
§3. Răspunderea juridică	139
3.1. Noțiunea de răspundere juridică	139
3.2. Formele răspunderii juridice	141
3.3. Condițiile generale ale răspunderii juridice	143
IV. Știința dreptului	148
§1. Sistemul științei dreptului	148
§2. Metodele cercetării științifice a fenomenului juridic	154
Teste grilă	159
Glosar de expresii latine	163
Bibliografie selectivă	165
Index	169

I. Ce este dreptul?

§1. Semnificațiile noțiunii de „drept”

1. Ce este dreptul? Provoacat de întrebarea „Ce este dreptul?”, omul se gândește la noțiunea de dreptate, care, la rândul său, decurge din adevăr și corectitudine; chiar dacă nu-i știe definiția, cel întreat va face apel la noțiunile care i se par cele mai apropiate.¹

Asocierea noțiunii de „drept” cu dreptatea, adevărul și corectitudinea nu este dincolo de orice dispută. De exemplu, cei mai mulți oameni vor fi de acord cu afirmațiile că a spune adevărul este un lucru drept și că este corect ca un hoț să fie pedepsit. Însă, dacă vor fi întrebați „Vi se pare drept să plătiți impozit pe venit, adică statul să vă ia o parte (de exemplu, 10%) din banii pentru care ați muncit?”, vor exista la fel de mulți care să considere impozitarea ca o nedreptate.²

În același fel, majoritatea oamenilor vor fi de acord că proprietarul unei locuințe poate să o folosească după cum dorește, de exemplu dând afară persoanele care nu au niciun drept să stea în acea locuință. În schimb, tot majoritatea nu vor fi de acord că proprietarul poate să dea afară chiriașul care nu și-a mai achitat de multă vreme chiria, dacă acesta este o mamă singură, șomeră, și cu doi copii mici.

Aceste cazuri, în care afirmăm și negăm succesiv noțiunea de dreptate, necesită lămuriri și comparații, în primul rând între drept și morală. Pentru moment, vom reține doar că noțiunea de drept are mai multe înțelesuri, pe care le vom analiza în continuare.

2. Terminologie. Înainte de a porni la analiză, să ne oprim puțin asupra termenului „drept”, care se pare că provine din cuvântul latin „directus”, dar înțeles în sens metaforic, pentru că acesta din urmă semnifică „drept – orizontal sau vertical – de-a dreptul, în linie dreaptă”.³ În limba latină, cuvântul care corespundea actualului „drept”

¹ În acest context, trebuie să reamintim că definirea unei noțiuni este o operație logică prin care i se stabilește conținutul, iar definiția reflectă genul proxim și diferența specifică:

- *genul proxim* este termenul de referință al definiției, adică cel mai apropiat ca sens de noțiunea definită, iar

- *diferența specifică* este trăsătura caracteristică a noțiunii, care o deosebește de toate celelalte noțiuni circumscrise genului proxim.

² Opinia poate deveni chiar vehementă dacă se face referire la calitatea serviciilor primite din partea Statului român (sănătate, educație, transporturi etc.) care sunt finanțate din sumele plătite cu titlul de impozit. Însă, dacă se face comparație cu nivelul mai ridicat de impozitare din alte țări (de exemplu, până la 45% în Germania), atunci impozitul de 10% din România devine chiar echitabil.

³ I. Oprea, C.G. Pamfil, R. Radu, V. Zăstoiu, Noul dicționar universal al limbii române, Ed. Litera Internațional, București-Chișinău, 2008, p. 461-462.

era „*jus*” (scris uneori și așa cum se citește – „*ius*”), cu semnificația de „drept, normă, lege”.¹ Situația preluării sensului metaforic nu este singulară în limba română, ci o regăsim, spre exemplu, și în limbile franceză (*droit*) și italiană (*diritto*).

În limba română nu regăsim diferențierea, dar în alte limbi observăm că sunt folosite cuvinte diferite pentru sensuri diferite ale noțiunii de „drept”: alături de „*right*”, în engleză regăsim și „*law*”;² iar scrierile diferite „*droit*” și, respectiv, „*Droit*” din limba franceză nu sunt întâmplătoare.³

3. Sensurile juridice. În limba română, conceptul de „drept” are următoarele semnificații juridice:⁴

- ansamblul de norme care organizează viața omului în societate, care disciplinează comportamentul uman și apără societatea de excesele indivizilor; dreptul permite oamenilor să conviețuiască într-un același loc și în același timp; acesta mai este denumit și **drept obiectiv** („*law*” în limba engleză, „*Droit*” în limba franceză și „*jus*” în limba latină; în limba română este folosit, alternativ pentru acest sens, și cuvântul „lege”); exemple de elemente ce țin de dreptul obiectiv sunt:

- Codul penal⁵ – lege care interzice și pedepsește cele mai grave fapte îndreptate contra valorilor sociale; de exemplu, sancționează omorul, care vatămă viața omului, furtul, care îi prejudiciază patrimoniul etc. (în continuare, indicat „C.pen.”);
- Codul civil⁶ – lege ce reglementează relațiile sociale dintre oameni, atât pe cele cu obiect evaluabil în bani, cum sunt contractul sau testamentul, cât și pe cele fără un astfel de obiect, precum relațiile dintre soți, dintre părinți și copii etc. (în continuare, indicat „C.civ.”).

- posibilitatea unui om (a unei persoane) de a-și valorifica un anumit interes recunoscut de către lege (de către dreptul obiectiv), adică de a avea un anumit comportament (o anumită conduită), caz în care vorbim despre **dreptul subiectiv** (în limba franceză „*droit*”, iar în limba engleză „*right*”); ca exemple ne oprim la:

- dreptul de proprietate asupra unui automobil (caz în care conduita constă în toate acțiunile și inacțiunile proprietarului – conducerea mașinii, parcare ea într-un garaj etc.); și
- dreptul băncii de a pretinde restituirea împrumutului acordat unei persoane (conduita băncii constând în notificarea împrumutatului că trebuie să plătească suma și, respectiv, încasarea efectivă a acelei sume);

¹ E. Molcuș, D. Oancea, *Drept roman*, Ed. Casa de editură și presă „Șansa”, București, 1997, p. 5.

² Black’s Law Dictionary, ed. a 7-a, Ed. West Group, St. Paul, Minn., 1999, p. 749, 1322.

³ Secțiunea aferentă termenului „Droit” în lucrarea „Encyclopedie Juridique Dalloz”, vol. V, Ed. Dalloz, Paris, 2000.

⁴ Spunem „juridice” pentru că, așa cum am văzut mai sus, există și sensuri de natură morală ale acestui cuvânt, ca să nu le mai punem la socoteală pe cele tehnice.

⁵ Legea nr. 286/2009 privind Codul penal (M.Of. nr. 510 din 24 iulie 2009).

⁶ Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată (M.Of. nr. 505 din 15 iulie 2011).

- știință – **știința dreptului** – care are ca obiect de studiu dreptul obiectiv și cel subiectiv, adică ansamblul de concepte și principii care le alcătuiesc.

Aceste trei sensuri vor fi analizate în cursul nostru, întâi printr-o prezentare generală în acest capitol, iar apoi detaliat în câte un capitol dedicat.

§2. Dreptul obiectiv

4. Noțiune. Dreptul obiectiv este ansamblul regulilor care organizează viața omului în societate. Regulile sunt denumite „norme” și, pentru că aparțin fenomenului juridic, devin „norme juridice”. Ele sunt incidente în aproape toate laturile vieții sociale.

Un bun exercițiu de imaginație este încercarea de a identifica acele domenii în care dreptul – prin normele sale juridice – nu intervine. Însă, dacă ne gândim la:

- satisfacerea nevoilor alimentare ale omului – observăm că există reguli privind vânzarea (operațiunea prin care se obțin alimentele) și protecția consumatorului (care asigură că alimentele îndeplinesc un standard minimal de calitate);

- câștigarea banilor pentru cumpărarea alimentelor – vom identifica reguli referitoare fie la salariu (care este reglementat ca obiect al contractului individual de muncă), fie la celelalte venituri (în cazul cărora se aplică norme referitoare la dobândire, impozitare etc.).

De altfel, normele juridice reglementează chiar și cele mai intime relații umane, sancționând ca infracțiuni faptele ce aduc atingere libertății și integrității sexuale (violul – art. 218 C.pen.; hărțuirea sexuală – art. 223 C.pen.¹).

Așadar, putem concluziona că dreptul reglementează cvasi-totalitatea relațiilor umane.

Normele juridice impun reguli, deci limitează bunul cel mai de preț al omului, anume libertatea.² Dar libertatea individului este deplină numai în măsura în care nu stânjenește libertatea celorlalți, pentru că drepturile omului (expresie a libertății sale) pot exista numai în cadrul interacțiunii sociale.³ Iar coexistența oamenilor în societate

¹ Pentru ușurința parcurgerii informației, menționăm aici că elementele de conținut ale unei legi, cum este Codul penal, sunt structurate în articole (prescurtat „art.”) numerotate și, uneori, despărțite în alineate (prescurtat „alin.”). Pentru amănunte, vezi *infra* nr. 71.

² O impresionantă exprimare a acestei idei o regăsim în strofa a patra a imnului național al României, „Deșteaptă-te, române!”:

„Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
«Viața-n libertate ori moartea!» strigă toți”.

³ Un om singur – cum este, de exemplu, celebrul personaj literar Robinson Crusoe – nu are drepturi, pentru că nu interacționează cu nicio altă persoană și, deci, nu există vreo regulă pe care el și, respectiv, o altă persoană să fie nevoiți să o respecte. Robinson are, desigur, toate

înseamnă, totodată, coexistența pașnică a libertăților acestora, iar nu afirmarea brutală și păgubitoare pentru unii a drepturilor altora.

Dreptul meu de a asculta muzică nu trebuie să însemne obligarea celor din jur la a o asculta și ei (printr-un volum al sunetului foarte ridicat), ci trebuie exercitat (folosit) cu respectarea dreptului celorlalți la liniște (sau la a asculta muzica ce le place lor). În consecință, îmi voi putea asculta muzica la un volum suficient de ridicat încât să îmi facă plăcere, dar, în același timp, la un volum suficient de scăzut încât să nu îi deranjez pe ceilalți. În acest fel, dreptul meu va fi limitat de drepturile celorlalți.

Dreptul, ca ansamblu de norme, exprimă cerințele structurilor sociale (grupurilor de oameni) care conduc și ale celor care sunt conduse, organizând raporturile umane în vederea obținerii echilibrului indispensabil între putere și supunere. Dreptul creează contextul în care liberul arbitru (posibilitatea de a acționa fără nicio restricție) și violența (metodă primitivă de impunere a propriei voințe) sunt contracarate de standarde de comportament menite să facă predictibilă și acceptabilă în societate comportarea indivizilor. Totodată, dreptul sancționează pe cei care ignoră standardele (prin tragerea la răspundere) și dă satisfacție celor care le acceptă de bunăvoie (prin exemplaritatea sancționării celor care se abat de la ele și, eventual, prin recompense).

Participând la viața socială, oamenii intră în relații sociale; Aristotel, în opera „Politica”, sublinia că omul este un animal social (*zoon politikon*).¹ Prin reglementarea ei, dreptul transformă relația socială în raport juridic, în care indivizii intră în calitate de subiecte de drept, valorificându-și sau apărându-și interesele. Capacitatea de a proteja aceste interese individuale, în armonie cu funcționarea ansamblului social, probează eficiența dreptului. Altfel spus, desfășurarea raporturilor juridice în conformitate cu normele duce la crearea ordinii de drept. Rezultă că dreptul nu este o simplă juxtapunere de reguli, ci un sistem rezultat din corelarea lor în scopul obținerii armoniei sociale.

5. Definire. De-a lungul timpului au fost oferite mai multe definiții ale dreptului. Inițial, dreptul a fost raportat la morală și la religie, sens în care unul dintre celebrii jurisconșulți ai anticei Rome, Celsus (67-130 d. Hr.), l-a definit astfel: „*jus est ars boni et aequi*” (dreptul este arta binelui și a echității).²

La rândul său, Cicero (106-43 î. Hr.), în opera „De Republica” (Despre republică; III, 7), scria că „este o lege adevărată, dreapta rațiune, conformă cu natura, răspândită în toți, constantă, eternă. Această lege nu este permisă să fie abrogată și nici nu se poate deroga de la ea. Nici nu este alta la Roma, alta la Atena, alta acuma, alta mai târziu, ci o singură lege și eternă și neschimbătoare va cărmui pe toți oamenii și în toate

posibilitățile de acțiune pe care i le oferă mediul înconjurător, dar acestea nu reprezintă drepturi (în sens juridic).

¹ Apud Ș. Georgescu, *Filosofia dreptului. O istorie a ideilor*. Partea I, Ed. All Educational, București, 1998, p. 41.

² Apud N. Popa, *op. cit.*, p. 75.

timpurile".¹ Ideea a fost dezvoltată de către Hugo Grotius (1583-1645) în lucrarea „*De jure belli ac pacis*” (Despre dreptul războiului și al păcii), publicată în anul 1625, și a pus bazele „Școlii dreptului natural”, care se opunea despotismului, afirmând că dreptul este deasupra regelui, care este ținut să îl respecte, iar nu regele deasupra dreptului. Să nu uităm că un ilustru reprezentant al despotismului, trăind în același secol cu Grotius, a fost Ludovic al XIV-lea, rege al Franței (1643-1715), cel care a afirmat că „*L'État, c'est moi*” (eu sunt statul), prin aceasta arătând că el creează dreptul, fără a i se supune.

În secolul al XIX-lea, Rudolf von Ihering (1818-1892) scria că „dreptul este forma în care statul își organizează, prin constrângere, asigurarea condițiilor de viață ale societății”.²

Dintre definițiile contemporane ale dreptului obiectiv, le vom aminti pe următoarele:

- dreptul este „*un complex de reguli de conduită având menirea ca, pe calea unor dispoziții generale referitoare la raporturile generale tipice, să reglementeze, într-un anumit scop, conduita previzibilă a oamenilor*”;³

- dreptul este „*ansamblul regulilor asigurate și garantate de către stat, care au ca scop organizarea și disciplinarea comportamentului uman în principalele relații din societate, într-un climat specific manifestării coexistenței libertăților, apărării drepturilor esențiale ale omului și statornicirii spiritului de dreptate*”.⁴

Indiferent la care ne vom opri dintre definițiile contemporane, trebuie să remarcăm elementele fundamentale, care subliniază genul proxim și diferența specifică, respectiv:

- dreptul obiectiv este un sistem de reguli (norme), corelate și coordonate între ele, norme ce alcătuiesc un sistem;

- regulile sunt fie edictate de către stat, fie elaborate de alte entități, dar însușite (sanctionate, adică acceptate oficial) de stat;

- normele reglementează conduita umană în cadrul principalelor relații din societate (în realitate, este vorba despre cvasi-totalitatea acestor relații); iar

- scopul reglementării este asigurarea dreptății (justiției sociale), adică protejarea cât mai înaltă a intereselor fiecărui individ în parte, dar numai în măsura în care nu sunt vătămăte în mod inacceptabil interesele celorlalți.

Sintetizând, vom reține că dreptul obiectiv este un sistem de reguli aplicabile conduitei umane (genul proxim), reguli susținute de către stat în scopul obținerii justiției sociale (diferența specifică). Observăm că acest ansamblu de norme nu depinde de voința unei persoane, ci se impune acesteia, din exterior, astfel că este justificată desemnarea lui ca fiind „obiectiv”.

¹ Ibidem.

² Idem, p. 77.

³ A.M. Naschitz, Teorie și tehnică în procesul de creare a dreptului, Ed. Academiei, București, 1969, p. 87.

⁴ N. Popa, op. cit., p. 78.